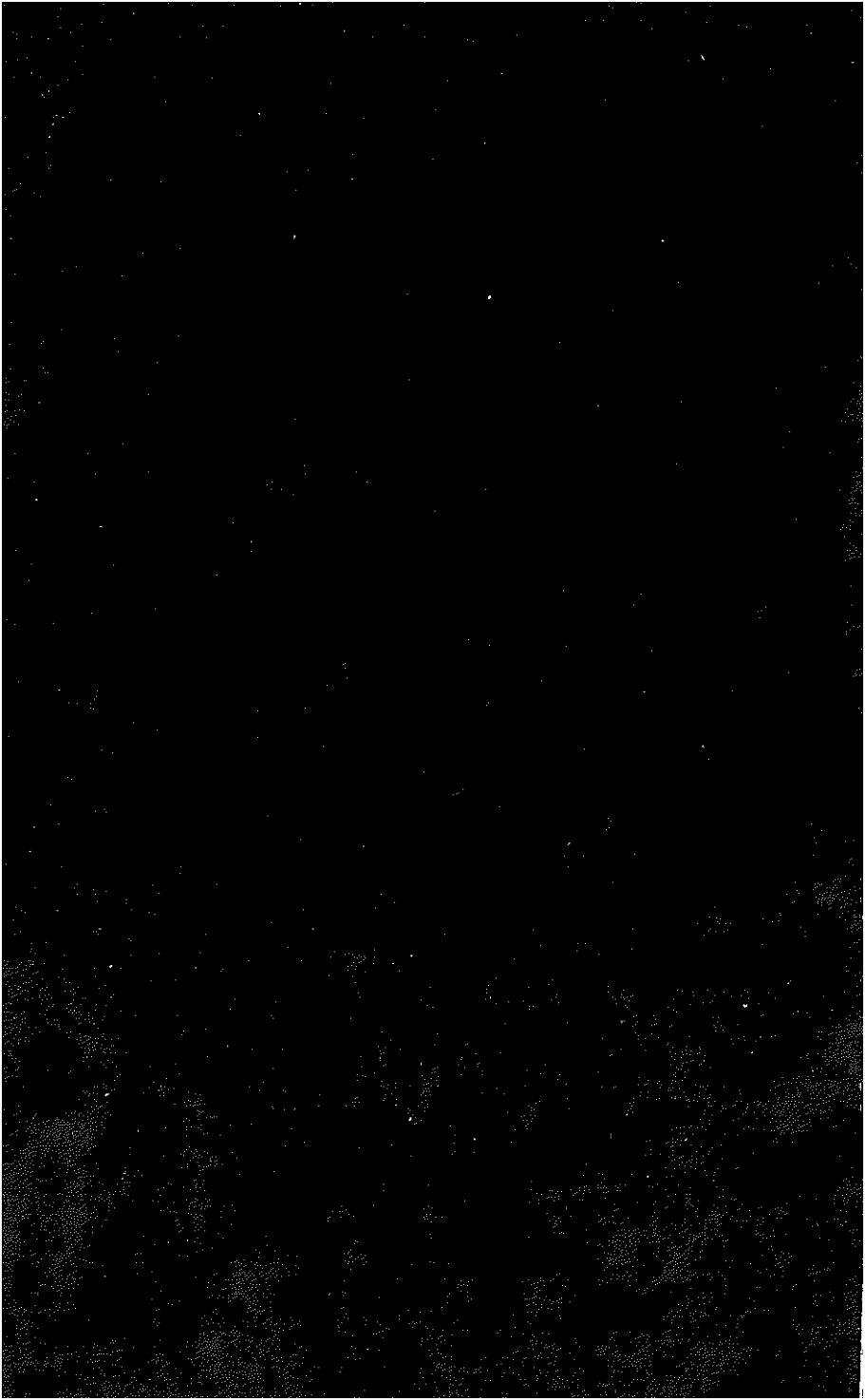
SEZAİ KARAKOÇ

DÜŞÜNCELER I KAVRAMLAR

4. baskı

DİRİLİŞ YAYINLARI

DÜŞÜNCELER
I
KAVRAMLAR

YAZARIN ÖBÜR ESERLERİ
(DİRİLİŞ YAYINLARI'ndan)

Şiir:

ŞİİRLER I	Monna Rosa
ŞİİRLER II	Şahdamar/ Körfez/ Sesler
ŞİİRLER III	Hızırla Kırk Saat
ŞİİRLER IV	Taha'nın Kitabı/Gül Muştusu
ŞİİRLER V	Zamana Adanmış Sözler
ŞİİRLER VI	Ayinler/Çeşmeler
ŞİİRLER VII	Leylâ ile Mecnun
ŞİİRLER VIII	Ateş Dansı
ŞİİRLER IX	Alınyazısı Saati
GÜNDOĞMADAN	(Şiirlerin Toplu Basımı)

Hikâye:

HİKÂYELER-I	Meydan Ortaya Çıktığında
HİKÂYELER-II	Portreler

Piyes:
PİYESLER-I • ARMAĞAN

Çeviri Şiiri:
BATI ŞİİRLERİNDEN • İSLÂMIN ŞİİR ANITLARINDAN

Düşünce:
RUHUN DİRİLİŞİ • KIYAMET AŞISI • ÇAĞ VE İLHAM I-II-III-IV • İSLÂM TOPLUMUNUN EKONOMİK STRÜKTÜRÜ • DİRİLİŞİN ÇEVRESİNDE • İSLÂM• İSLÂMIN DİRİLİŞİ • DİRİLİŞ NESLİNİN ÂMENTÜSÜ • İNSANLIĞIN DİRİLİŞİ • YİTİK CENNET • GÜNDÖNÜMÜ • MAKAMDA • DİRİLİŞ MUŞTUSU • DÜŞÜNCELER I-II • FİZİKÖTESİ AÇISINDAN UFUKLAR VE DAHA ÖTESİ I-II-III • YAPI TAŞLARI VE KADERİMİZİN ÇAĞRISI I-II • UNUTUŞ VE HATIRLAYIŞ • VAROLMA SAVAŞI • ÇAĞDAŞ BATI DÜŞÜNCESİNDEN • SAMANYOLUNDA ZİYAFET

Deneme:

EDEBİYAT YAZILARI-I	Medeniyetin Rüyası Rüyanın Medeniyeti Şiir
EDEBİYAT YAZILARI-II	Dişimizin Zarı
EDEBİYAT YAZILARI-III	Eğik Ehramlar

İnceleme:
YUNUS EMRE • MEHMED ÂKİF • MEVLÂNA

Günlük Yazılar:
FARKLAR • SÜTUN • SÛR • GÜN SAATİ

SÖYLEYİŞLER

Röportaj:
TARİHİN YOL AĞZINDA

Konferans:

ÇIKIŞ YOLU-I	Ülkemizin Geleceği

Meydan konuşması:

ÇIKIŞ YOLU-II	Medeniyetimizin Dirilişi
ÇIKIŞ YOLU-III	Kutlu Millet Gerçeği

SEZAİ KARAKOÇ

DÜŞÜNCELER
I
KAVRAMLAR

4. baskı

DİRİLİŞ YAYINLARI

Nuruosmaniye Cad.Derin Han, No: 8/1
34410 Cağaloğlu-İstanbul Tel: (0212) 519 04 57
Posta Çeki:348155
www.dirilisyayinlari.gen.

Diriliş Yayınları :33
Birinci baskı :1986
İkinci baskı :1995
Üçüncü baskı :2005

BU KİTAP

Bu kitap, 1983 yılında Günlük Diriliş Gazetesi'nde yayınlanmış düşünce konulu yazılardan oluşmuştur.

© **Diriliş Yayınları.** BU KİTAP DAHİL BÜTÜN ESERLERİMİZİN TÜM YAYIN HAKLARI SAKLIDIR (Değerlendirme amacıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yazarın yazılı izni olmadan, hiçbir surette alınamaz, çoğaltılamaz, çevirisi yapılamaz, radyo, TV'lerde okunamaz, kaset ve CD'lere aktarılamaz, internet dosyası açılamaz).

Baskı Cilt: Bayrak Maatbacılık San. ve Tic. Ltd. Şti
Davutpaşa Cad. No:14/2 Topkapı/İstanbul
İstanbul-Şubat 2012

DÜŞÜNCELER

I

KAVRAMLAR

MEDENİYET KAVRAMI

1

Medeniyeti ırkla açıklayan (rasist) teoriler varsa da kabulü mümkün değildir. Çünkü: medeniyet, tanımı itibariyle bütün insanlığa hitap eden tarih olgusudur. Tek kişiye ya da insanlığa dönük cephesiyle medeniyet, insanın sadece fizikî ya da fizyolojik ihtiyaçlarına cevap veren bir sistem olmakla kalmaz, aynı zamanda manevî -ahlakî, metafizik ve kültürel isterlerini de karşılamak amacını taşır. İnsanı bütün cepheleriyle ele alır. Her ne kadar bazı medeniyetlerde maddî ihtiyaçlar, bazı medeniyetlerde de manevî ihtiyaçlar ön plana geçerse de, her medeniyette, az veya çok, bu iki cephe için de bir teklif getirildiği gerçeği değişmez. Bütün ruhî faaliyeti, sonuç itibariyle, maddeye indirgeyen, onun bir yansıması gibi gören, ona bağlayan ya da ondan bağımsız varsaymayan materyalizmi ve özellikle tarihî materyalizmi, ayrıca,

her türlü manevî olguyu "kan"a irca eden rasist görüşü bir tarafa bırakırsak, medeniyet olgusunda, ruhî ve maddî faaliyet ve eserlerin tümünü görmek mümkündür. Bu olgu kabul edildikten sonradır ki, insanların, biraz da çağlarının etkisinde kalarak, maddî ya da ruhî faktörü baskın faktör olarak tercih ettikleri gözlemlenebilir.

Biz, insanî olguda, marksizmin ve her türlü materyalizmin zıddına, ruhî faktörü altyapı, temel olarak kabul ediyoruz. Maddî - ekonomik faaliyetler bunun bir sonucu ve yansıması, netice itibariyle üstyapısını teşkil ederler. Ayni iklimde, medeniyetçe yükseliş ve alçalış dönemlerinin olması başka türlü açıklanamaz.

Bizce, medeniyet, bir ideali olan insanların büyük fedakârlıklarla gerçekleştirdikleri bir harekettir. "İdeal" ve "fedakârlık", "özveri" ise, maddî faktörlere aykırı ve karşıt terimlerdir. "Fayda" faktörü medeniyette bir amaç değil, bir araçtır. İnsanların "iyi yaşama" istekleri, düşünülürse, bir amaç değil, asıl amaçlarını gerçekleştirmede bir araçtır. Ama, amaca bitişik bir araç olduğundan, bir yanıltışla, kimi insanlara amaç gibi gözükebilir.

Evet, biliyorum, bugün materyalizm, tarihi materyalizm, diğer adlarıyla marksizm ve komünizm, teorilerini süreklice bir çalışmayla daha komplike bir hale getirmişlerdir; bir takım karanlık ifadelerle onun esas şeması gizlenilmeğe çalışılıyor; çoğu kez de bunda başarılı olunuyor. Ama, kelimelerin örtülerini açıp düşüncenin aslına ulaştığınızda, karşılaşacağınız iskelet, Tanrı'nın, ruhun, maneviyatın, dinin,

fizikötesinin inkârıdır. Bizim araç olarak gördüğümüzü, materyalistler amaç olarak görürler. Marksizm, ayrıca, bu amaca belli bir yöntemle varmayı şart koşar.

İnsanın iyi bir evde oturmak istemesi, yemesi içmesi ve benzerleri bir amaç değil, bir araçtır. İnsan, yaşamanın anlamı ve amacı olana varmak için fiziksel varlığını sürdürmek zorundadır. Bu yüzden de bu araçlara sahip olmak ister. Fakat, bunlara sahip olmak isterken buna o kadar dalar ki, araç olduklarını unutur; onlar amaçlaşır onun gözünde. Paylaşımın adaletsiz olduğu ve kesimlerin bu araçlara sahiplikleri bakımından aralarında uçurum belirdiği yerde, daha çok kızışma olur; işin içine kavga, öç alma, yakma yıkma da girebilir. Elbet, nüfusun aşırı artışı da bunu kamçılayan sebeplerden biridir.

Maddî faktörün şu ya da bu sebeple ağır basması, bir an için asıl amacı unutturabilir, ya da geciktirebilir. Ama bu geçicidir. Tatminden sonra insan yine arayışına döner ve asıl amacı buluncaya kadar da aramaya devam eder.

Medeniyet, insanoğlunun, asıl amacını gerçekleştirmesi çalışmalarından, ona varma arayışlarından, onu bulmuşsa kaybetmeme çabasından, onu süsleyip püslemesinden, o yöndeki duygularını ve düşüncelerini ifade etme isteğinden doğan, kaynaklanan ve beslenen niyet ve faaliyetlerinin, teori ve pratiğinin, tasarım ve eserlerinin, reel ve potansiyel güçlerinin tümü demektir. Kültür, medeniyeti değil, medeniyet kültürü içerir. Bize göre, kültür, medeniyetin fizyolojisi gibidir. Medeniyetse, sadece anatomi

değildir. Canlı organizma gibi, anatomik cephesiyle, fizyolojik cephesiyle bir bütündür. Bu noktada, Ziya Gökalp'in medeniyet ve kültür tanımlarından ayrılıyoruz. O, kültürü, millî, medeniyeti milletlerarası kabul ediyor. Medeniyet ona göre bir grup ulusun ortaya koyduğu ortak eserlerdir. Oysa, bizim görüşümüze göre, her medeniyete bir de onun kültürü tekabül eder. İslâm Medeniyeti diyorsak, bir de islâm kültürü dememiz gerekir. İslâm kültürü, İslâm medeniyetinin bir unsurudur; belki öbür bir çok unsurun da kaynağı olan bir unsur. Irkların, gerek kültüre, gerek medeniyete katkısı, mizaç katkısıdır. Yoksa, tüm kültürü ırklara atfedip, medeniyeti ırklararası ortak eserlere indirgemeye imkân yoktur. Bu, medeniyet kavramını daraltma, aşırı nesnelleştirme, dolayısıyla materyalize etmek olur. Medeniyeti, insanlığın, fizikötesi amacına varması için kurduğu yaşam tarzı ve gerçekleştirdiği tüm çevre olarak da tanımlayabiliriz. Psiko-somatik bir gerçekliği vardır medeniyet olgusunun. Yoksa, olgunun psikolojik cephesine, kültür, fizikî cephesine de medeniyet demeye imkân yoktur. Belki daha doğru bir tanım, medeniyetin işler haline kültür denmesi olur. Oluşumu bitmiş ve tamamlanmış eserler de, henüz oluşma halinde olanlar da medeniyete dahildir. Medeniyetle kültür o kadar içiçedir ki, çoğu kez eşanlamda kullanılmaktadırlar.

İnsan, ancak Tanrı'yla varolur. Bu bakımdan insanın ideali ve amacı, ilâhî kaynaklıdır. Bu amaç, "Tanrı'nın istediği yaratık" olmaktır. Medeniyet de insanın, bu amacını, en üstün planda gerçekleştirme-

si, onu sürekli kılması faaliyetleri ve bunun anıtlaşması, kurumlaşması, kalıcı kılınmasıdır. Bu yüzdendir ki, biz, medeniyetin en gerçek anlamını ve kaynağını vahiyde buluyoruz; öbür medeniyet türlerinden ayırmak için buna vahiy medeniyeti, hakikat medeniyeti diyoruz; öbür medeniyetler, buna yaklaştığı ölçüde, medeniyetin asıl amacına yaklaşmış, bundan uzaklaştığı ölçüde de uzaklaşmış olurlar.

Hakikat Medeniyetinin gelişim basamağında son ve en üstün aşama olan İslâm Medeniyeti, hem manevî ve kültürel, hem de, maddî - fizikî açıdan, medeniyeti, bütün boyutlarıyla gerçekleştirmiş, en derin, en yüksek, en geniş kapsamlı medeniyet olmuştur.

İslâm Medeniyetini bir takım ırk kültürlerinin ortak eserleri tablosu gibi görmek yanlıştır. Irklar bu medeniyete katılmışlar, mizaçlarıyla da onun henüz potansiyel olarak duran güçlerini de harekete geçirmişlerdir. Yani onun yeni açılımlarında bazı belli cephelerini işletme ve çalıştırmada mizaçların etkisi olmuştur. Arab'ın mizacı, bilim ve düşünceye yatkın olduğundan, islâm medeniyetinin bilim ve düşünce yönünü geliştirmiştir. Acem mizacı, daha çok islâmın sanat ve edebiyat yönünü, Türk mizacı da yönetim ve örgütleniş cephesini, sosyal yapı cephesini açmaya yaramıştır. Yoksa, bu ırkların eski kültür ve medeniyetleri, islâmla karşılaşmada ve hesaplaşmada, islâmla bağdaşacak yanları bütüne katılarak eriyip özüyle kaynaşarak ortadan kalkmışlardır.

MEDENİYET KAVRAMI

II

Roma Medeniyeti nasıl oluştu? Bu, şüphesiz, medeniyet tarihçileri ve genel olarak tarihçiler tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Düşünürlerden de bu konuda görüşleri olanlar vardır. Efsane ile hakikat arasında bir birleşme, bir de ayrılma noktası vardır. Koca Roma Medeniyetinin bir kentten, o kentin de bir aileden doğduğunu söylemek, tarih gerçeğini bütünüyle kucaklayamaz. Efsane, tarihin tümünü ifade edemez. Ama bize üzerinde durulan konunun odak noktasını gösterir. Merkezi ve ekseni işaret eder, hedefine isabet eden bir ok gibi. Düğümün ilk çözüm noktasını verir. Bundan ötesi, olayları, oluşları ardarda bir çorap söküğü gibi çözmek, bilimin işi, tarih biliminin işidir. Nitekim, Osmanlı devlet ve medeniyetini de, bir kabileye bağlama, bir aşirete indirgeme, eleştirilmiştir tarihçilerce. Namık Kemal'in "Ci-

hangirane bir devlet çıkardık bir aşiretten" mısraı bilimsel bulunmamıştır. Bunun bir mısra olduğu, şiir olduğu unutulmaktadır. Şiirse, bilimden çok efsaneye, mite kapı açmaya eğilimlidir. Ancak efsaneleri, mitleri de yabana atmamalıyız. Dediğimiz gibi, onlar bir çok karanlık tarih olaylarının sembolik özleridir. Bilim, ondan yararlanabilir. Benzetimleri, istiareleri, kinayeleri, masal giysilerini soymak ve efsanenin, uçan mantığını sıyırarak, ayaklarını yere değdirmek şartiyle.

Roma Medeniyetini bir ırka, bir şehre atfetmeğe imkân yoktur. Romalılar, hegemonya tutkunu olarak, Roma Devletinin temeltaşlarıdırlar. Ama, Roma Medeniyeti, bu devletin özelliğinden doğma bir derleyiş toparlayış sonucunda meydana geldi. Herşeye hakim olmayı isteyen ve zamanla bunun yolunu yordamını da bulan Romalılar, ulaşabildikleri her yerde gördükleri ihtişam, güzellik ve zenginliklerin sahibi olmak çabasına girerler. Roma Medeniyeti, bu şiddetli isteğin büyük kolleksiyonudur. Yıktıkları Kartaca'dan ve Mısır'dan neler getirdiler, neler öğrendiler, henüz kesinlikle ortaya konulabilmiş değildir sanırım. Ama Greklerden düşünceyi, felsefeyi, bilim ve şiiri aldılar. Kendilerinin ilkel şiiri, tiyatrosu, Eski Yunanla temastan sonra gelişti. Hukukta da örf hukukuna değer verdi Romalılar. Gittikleri yerlerde kendilerine zararı olmadıkça yerli hukuku ortadan kaldırmadılar.

Her yerinde Roma ve Romalı damgası bulunmakla birlikte, Roma Medeniyetini bir ırkın kendini tarihte gerçekleştirimi gibi görmek yanlıştır. Düşünce ve sanatta damga, Roma olsa da, patent, Grek patentidir.

Roma Medeniyeti, bir milletler medeniyeti, üzerine Roma cilâsı çekilmiş bir mozayıklar tablosudur. Öyle ki, kimileri, Roma Devletinin batışını Eski Yunanla temasına bağlar. Sert ve disiplinli karakterini, yumuşak ve ince Grek uygarlığı çözmüş ve gevşetmiştir inancını taşır bu yazarlar. Batı Roma'nın batışında bu bozuluşun etkisi vardır. Ama, gerçeğin yarısıdır bu. Hüküm, bundan ibaret kalırsa, Eski Yunan Medeniyeti için büyük bir haksızlık yapılmış olur. Çünkü: Batı Roma'nın batışında bir dereceye kadar etken olan Grek Medeniyeti, Doğu Roma'nın ömrünün onca, yani bin yıl daha uzamasında birinci derecede etkendir.

Belki, gariptir ama, Grek uygarlığının Batı Roma'yı öyle erkence batıran özelliği, Doğu Roma'nın ömrünü uzatmıştır diyoruz. Batı Roma'nın o sert, eğilmez bükülmez karakteri, yapısı, Yunan Medeniyetinin yivli iç yapısıyla karşılaşınca, bunun bir şok etkisi yaptığını düşünebiliriz. Buna karşılık, Doğu Roma, Doğuyla temas sonucunda Roma karakterine bir elastikilik sağlamış bulunduğundan, Roma karakteri, Yunan uygarlığı ve doğu etkisini uygun bir oranda ve dengede birleştirmeyi başardı. Bizans denilen bu karışım ya da sentez, onun yaşamına yaşam kattı. Bizanslılar, Batı Romalılardan daha çok çevreyle diyalog kurmasını bildiler. Doğudan alımları da önemli bir miktardadır. Bu yüzdendir ki, İslâm Medeniyeti ve onun bir uzantısı olan Osmanlı Medeniyeti, eğer iddia edildiği gibi Bizans'tan bir takım alıntılar yapmışsa, bunun tarihî-psikolojik sebebi açıktır; kendi malını geri almak demektir bu, çalın-

mış mal sahibine geri döner kuralınca. Yani doğuya, daha doğrusu Ortadoğu'ya ait şeyler, Bizans'tan sökülüp tekrar bu bölgenin öz medeniyeti olan İslâm Medeniyeti'ne bağlanmıştır. Bir yuvaya dönüş olayıdır bu. İslâm Hukuku'nun Roma Hukuku'yla ortak ya da benzer kurumları için de ayni şeyleri söyleyebiliriz. Aslında örf hukukundan çok şeyler katmıştır kendi bünyesine Roma Hukuku. İşte bunlardan bazılarını geri almış olabilir İslâm uygarlığı. İslâm Medeniyet ve Hukukunun bir çok müessesesini Roma Medeniyet ve Hukukuna mal edenler bu gerçeği görememişlerdir. Roma Medeniyeti'nin ortadan kalkması demek, milletler bohçasının dağılması ve her yamanın kendi öz bütününe dönmesi demek olmuştur.

İnsanlığın bilinebilen en eski merkezî medeniyeti, bugün Ortadoğu dediğimiz dünya parçasında meydana geldi. Mezopotamya Medeniyeti'dir bu. Babil Medeniyeti diyeceğimiz bu medeniyet, Mısır Medeniyeti'nin, o da Yunan Medeniyeti'nin hocası oldu. Yunan Medeniyeti ise Roma Medeniyeti'nin hocasıdır. Bu Medeniyetlerin ölmeyen tarafları bir miras gibi birbirine kalarak en sonda Roma Medeniyeti'nde toplanmıştır. İnsanlığın Medeniyeti olan Babil Medeniyeti'nden gelme ve kalma nice kurum ve kuruluş, geliştirile geliştirile, başka katkılarla da zenginleştirile zenginleştirile Bizans'ta toplandı. İslâm Uygarlığı ise, İnsanlık Uygarlığının yeniden dirilişi olarak ortaya çıktığından, birike birike gelen bu mirası kendi orijinal yapısına almışsa, bunu medeniyetler tarihinde ilk olan bir vak'a gibi abartanlara şaşmamak mümkün mü? İslâm, zaten ilk insandan itibaren ge-

len bir inanç ve medeniyet olduğunu ilân etmemiş midir? "Peygamberler arasında bir ayrım yoktur" dememiş midir? İslâm, Hakikat Medeniyetidir; Hakikatinse, ilk insandan başlayarak özüyle insanlığa vahyedildiği (peygamberlere bildirilerek tüm insanlara ulaştırıldığı) esasını getirmiş değil midir İslâm? Bu bakımdan eski parlak medeniyet olan Babil Medeniyeti'nin varisi de o olmak gerekir. Babil Medeniyeti, aslında Süleyman Peygamber zamanında en üstün düzeye ulaşan Beni İsrail'e de çok şey öğretmiştir. Gök ilminin ve yer ilimlerinin temeli Babil Medeniyeti'nde yatmaktadır. Ancak, bu Medeniyet, bir gün bozulmuş, dejenere olmuş ve ortadan kalkmıştır. Pozitif cepheleriyle öbür medeniyetlerin içinde yaşadı elbet. "Arzın varisi müslümanlardır" kuralınca, İslâm Medeniyeti, gerek ondan kalanı, gerekse öbür medeniyetlerde bulunan ve hakikate ters düşmeyen, geliştirilmiş iyi ve güzel şeyleri almasını bildi. Böylece, yeniden, İnsanlık, Büyük ve Gerçek Medeniyetine kavuşmuş oldu. Peygamber efendimize atfedilen: "hakikat, mü'minin kaybolmuş malıdır, nerede bulursa alır" sözü de bu düşünceyle açıklanabilir.

Medeniyetlerin kaynağı tek bir medeniyettir; o da Hakikat Medeniyetidir. Hakikat Medeniyeti ilâhî kaynaklıdır, vahiy kaynaklıdır. Esas kurucuları da peygamberlerdir. Hz. İbrahim, ilâhî kaynağına ihanete başladığı için yıkılıp çökmeğe başlayan Babil uygarlığını öze dönmeğe, gerçeğine dönmeğe, yani onu düzelmeğe çağıran peygamberdir. Fakat Babil, peygamberi kabul etmedi ve yıkıldı. Peygamber de

Medeniyet Meşalesini Mısır'a ve Filistin'e taşıdı; sonra oralarda parlayıp uzun süre yaşayan Hakikat Medeniyeti, özü olan Tanrı'nın birliği ve egemenliği ilkesinden sapınca onlar da yıkıldılar. İslâm Uygarlığı, önceki medeniyetlerin doğması, büyümesinde temel ilke olan bu inançtan yola çıkmıştır. Bu bakımdan, O, Hz. İbrahim'in ve öbür peygamberlerin yoluna dönüş ve insanlığın ilk insandan itibaren geliştirdiği Hakikat Medeniyetini diriltiş demektir. Üzerine toz tabakaları dökülmüş gerçek medeniyet, arındırılarak, yeniden ortaya kondu ve sonra da bir daha aşılamayacak bir şekilde geliştirildi. İşte, İslâm Medeniyeti'nin orijinalliğini inkâr edenlerin yanılgısı burada. Onlar, İslâmın alıntılarını görüp bu hükme varıyorlar. Hakikat Medeniyetinin sürekliliğini, bir bütün olduğunu unutuyorlar. Bizans'ın alıntılarını unutuyorlar. Babil Medeniyeti'nden kalanları ve onların ilâhî kaynağını hesaba katmıyorlar. Babil'in Peygamberler Yolu'yla çatışmasının, son döneminde, bozulma ve yıkılma döneminde olduğunu düşünmüyorlar.

Bu düşüncelerin ışığında diyebiliriz ki, Medeniyet, temelde tektir ve medeniyet meşalesi ilk insandan bugüne elden ele taşınarak gelmiştir. Dallara ayrılmış, varyasyonları olmuştur. Kimi zaman ekseninden sapmış, mecrasından çıkmış, bozulmuş, yozlaşmıştır. Meşale sönmeğe yüz tutmuş zaman zaman. Ama, Allah, tekrar parlatmış ve yükseltmiş meşalesini. Kıyamete kadar da bu böyle sürecektir.

İşte, İslâm Medeniyeti, bu medeniyetin, Hakikat

ve İnsanlık Medeniyeti'nin dolunay hali, en mükemmel ve üstün halidir. Bugün, "islâmın dirilişi" diyorsak, bu medeniyetin tozlarından arınıp silkinip uyanacağını ve tüm insanlığa ışığını yeniden saçacağını söylemek istiyoruz.

Diriliş tezi, bir çok açılardan ele alınan islâmı, tarih ve medeniyet perspektifinden açıklıkla ortaya koyma çalışmasıdır. İslâm Medeniyeti'nin yeniden doğuş yolunu arama denemesidir bu tez. Bir çağrıdır aramaya ve bulmaya ve araştırmaya. Bir duadır, ilhamını lütfetmesi için Ulu Tanrı'ya.

MEDENİYET KAVRAMI

III

Şunu bir tarih kuralı olarak söyleyebiliriz: bir inanç, bir düşünce, bir dünya görüşü, kitlelerin malı olduğu zaman, yaşayabilmek için, ya bir medeniyet olmak, bir medeniyet oluşturmak, ya da en azından, bir medeniyetle kaynaşmak zorundadır. Çünkü: uzun ömür, medeniyet ömrüdür. Devlet-i ebed müddet fikri de yorumlanırsa medeniyet fikrine çıkar.

Beni İsrail nebileri, önce inanç etrafında bir toplum oluşturmuşlar, sonra onu bir devlete çevirmişlerdir. Hz. Süleyman zamanında da o günün yönetim ve maddî medeniyetinin de en üstününü kurmuşlardır. Fakat, daha sonra, yahudiler, bölünüp parçalanmışlar, giderek medenî seviyelerini de yitirmişler, bu yüzden din birliğini de koruyamamışlar, parça parça olmuşlar, istilâlara uğramışlardır; en sonra da Romalılar tarafından ülkeleri tahrip edilmiş, kendi-

leri de dünyanın muhtelif yerlerine dağılmışlardır.

Bu dağılıştan hemen önce kurtuluş ve düzeliş için gönderilen Peygamber Hz. İsa'nın yolu ise, kendisine ister istemez bir medeniyet fonu arayınca, bundan o zamanın medeniyeti olan Yunan medeniyeti yararlandı. Uzun mücadelelerden sonra da, Roma medeniyeti de onunla birleşti. Ama, bu birleşme, Hakikat Yolu'nun lehine olmadı. Bambaşka bir Hz. İsa portresi çıkarıldı ortaya. Yunan lirizmi, sami hikmetini örttü, kırpıntıladı, kesti, biçti ve doğradı. Trajik bir portre, ilâhlaşmış, yani yarı ilâh, yarı insan bir varlık çıkardılar ortaya. Hıristiyanlık kendi başına bir medeniyet olamadı. Değişikliğe uğrayarak Grekoromen medeniyetinin bir unsuru durumunda kaldı. Bir nevi sami kaynaklı bir aşı onun biraz daha devam etmesini sağladı.

İslâmsa kendi saf kaynağına hiç bir bulanıklık karışmadan hemen medeniyetini kurmağa yöneldi ve hızla kurdu. Bu yüzden, kurulan medeniyete İslâm Medeniyeti dendi. Grek düşüncesi ve Roma Medeniyeti ile karşılaştı. Büyük bir sınav oldu bu karşılaşma. Başarıyla verdi sınavı ve uzun süre eşine erişilmez bir parlaklıkla gerçek medeniyeti temsil etti. Ancak, Rönesanstan sonra, İslâm Medeniyeti'nden de ders almış olan Batı, antik medeniyetlerini diriltme denemesine girişti. Yeni bir durum doğdu. Bir yandan İslâm Medeniyeti, kendi iç bunalımını yaşarken, öte yandan, yeni Batı Medeniyeti'nin baskısı altında kaldı.

Bugün, İslâm dünyasında yaşanan kriz, iç ve dış bunalımın birleşmesinden kaynaklanmaktadır. Kök-

lü bir bunalımdır. Daha, önce geçirilen bunalımlar gibi mevzii, kısmî değildir. Bu bakımdan bazı alanlarda gerçekleştirilecek düzeltmeler, daha doğrusu düzelmelerle sonuç alınamaz, girilen krizden çıkılamaz.

Öte yandan, Batı uygarlığı da kendi içinde büyük bir bunalıma girmiştir. Ancak tekniğin çok ilerleyişi, dünyayı küçültmüş, bunalımların da her yere taşınırlığını kolaylaştırmıştır. Yani biz bugün, islâm ülkeleri olarak, sadece kendi bunalımımızı yaşamakla kalmıyor, bizi içten dıştan kuşatmış Batı'nın bunalımını da yaşıyor, onunla da ta ruhumuzun derinliğinden sarsılıyoruz.

Bir kaç yüzyıldır içine girdiğimiz bunalım, medeniyetimizi yitirme biçiminde süreklice gelişmektedir. Medeniyet yitince, onun taşıdığı inanç, duygu, düşünce ve duyarlık da, başta dediğimiz gibi ayakta duramıyor.

İslâm dünyası, medeniyet açısından ölüm sularında yüzüyor.

Yeni bir medeniyet atılımı gerekli. Bu, ruhun dirilişiyle olacaktır. Bilim aşkıyla, yeni baştan klasikleri aşkla, sevgiyle gündeme getirmekle olacaktır. Yeni bir aydın tipi belirmelidir, yeni bir düşünce ve idealist hayat tarzı benimsenmelidir. Bütün sorunlar bir bir ele alınmalıdır. Geniş bir kültür planı ve programı gereklidir.

Diriliş tezi, bu yolu açmanın tezidir. İslâm ülkelerinde aydınların medeniyet fikrine, bu fikrin gerçeğine dönüşü için yeni bir özveri yolu. Mânevî yolda,

erdem yolunda ilerleyen kuşaklar, bilim, edebiyat ve sanatın doğu ve batı envanterinden hareket edip yeni çığırını bulacak çilekeş düşünürler, bilginler, yazarlar, şairler ve sanatçılar kuşağı ufukta gözükmelidir. İslâm'ı, medeniyet kavramını, doğu, batı düşüncelerini yeni baştan ele alıp inceleyecek bir kuşak. Bu araştırmaya ve bunun ilham ettiği ideale kendini adayacak bir kuşak.

Medeniyet yitirilince, yalnız, bir takım inançlar, düşünceler ve duyarlıklardan ibaretmiş gibi gözüküyor İslâm, islâm insanında. Bu yüzden de hep tartışmalar oluyor. Şurda burda mozayık parçaları halinde yaşanan İslâm ve medeniyeti. Ötesi bölük, pörçük, çeşit çeşit gruplar.

Yeniden bir bütünleşme, ancak, medeniyetimizin dirilişiyle olacaktır. O zaman düşünceler birleşecek, ve yaşamak için bir ortam ve dayanak bulacaktır. Yoksa, medeniyet olmaksızın, inançlar ve düşünceler askıda kalır, havada erir, kaybolur. Onları yaşatacak olan bilim, düşünce ve sanat eserleri, ideal hayatı ve tümüyle medeniyettir. Medeniyet (elbet gerçek medeniyeti kastediyorum), yaşatan fondur düşünce ve inancı, düşünceye ve inanca.

EFSANE VE HAKİKAT

Teknik gücün tahmin edilen sınırları bile geride bırakmasından mıdır nedir, 20. yüzyılda, bazı ülkeler, efsanelerinin etkisi altında bir takım çılgın girişimlerde bulundular.

19. yüzyılda daha realist bir amaç için hareket noktası ve heyecan kaynağı olan milliyetçilik, yüzyılımızda mitlere yüzünü döndürdü ve oradan aldığı kuvvetle bir takım efsanevî davranışları denemek istedi.

Mussolini'nin eski Roma'yı diriltme denemesi, Hitler'in Alman efsanelerine dayanan üstün ırk nazariyesinden hareketle Dünya hakimiyetine kalkışması, bunu fırsat bilen karşıtlarının da kamçılamasıyla, Dünya Savaşı'na sebep oldu.

Demek ki, çağımızda, efsaneler, dünya savaşını çıkartan kültürel motifler olacak denli bir güç gösterdi.

Bugün de, küçük çapta, geçmiş efsane dönemini esas alan Megalo İdeayla Yunanlılar, tahrif edilmiş Tevrata dayanarak Ortadoğu'yu kan ve ateşle zapta çıkan ve bu hayal uğrunda Amerikan gücünü de harcayan yahudiler, efsanelerin tesiriyle büyülenmiş gibi.

Efsanelerde, bir kişi ya da az bir güç, olağanüstü ya da mistik bir kaynaktan kuvvet alarak, aklı aşan işler başarır. Günümüz bilim ve teknolojisi de, uğursuz bir çağrışımla, bir takım insanlara bu şeytanî ilham ve cesareti bağışlamış görünüyor.

Hitler'in ve Mussolini'nin girişimleri, bazı efsanelere uygun olarak trajik bir biçimde sonuçlandı. Öbürlerininkinde ise henüz süreç devam ediyor. Bakalım, sonuç nereye varacak?

Efsanelerin hakkını yemeyelim. 20. yüzyılı böylesine çılgın girişimlerle kana boğan bu hülya ve hayallerin sorumlusu elbet efsaneler değil. Efsaneler, halkların folklorunda zaruri olarak yer alan unsurlardır. Çocukların eğitiminde halk zihninin kullandığı öğeler olarak masallar ve efsaneler, içiçe insan akıl ve mantığının olgunlaşma sürecinde dolgu ve besleyici madde ve kontrpuanlardır. Ama, tüm aklı eleştirisiz ve denetimsiz egemenliğine aldığı anda, bir halk, bütünüyle bir sabit fikrin saplantısında çılgınca bir girişimle son aşamaya kadar giderse, beklenecek tek bir son vardır: o da şüphesiz, trajik bir sondur.

Efsaneler, neden yüzyılımızda birden bu güce erişip büyük insan topluluklarını etkisi altına aldı?

Bu nokta, incelendiği zaman, gerek yüzyılımızın, gerekse önümüzdeki yüzyılın yazgısı az çok anlaşılmış olur.

İnsanoğlu, öbür canlılardan farklı olarak, hayalperest ve olağanüstüye eğilimli bir yaratıktır. Aslında efsaneler, tarihin karanlıklarında kalan olayların ayrıntılarının kayboluşundan, ya da toplum şuuraltının ayıklaması sonucu yitirilişinden sonra, ortada kalan tablolarının insanlık muhayyilesinde parçalara ayrılması, bazı parçaların bir araya getirilmesi suretiyle oluşmuş kompozisyonlardır.

Yüzyılımızda dinden kopan insan ruhu ve zekâsı, yaradılışımızda varolan fizikötesi ihtiyacını, olağanüstüye olan tutkunluğunu efsanelerle gidermek yoluna saptı. Ütopyalar, millî rüyalar, toplum malihülyaları, ta uzak ve karanlık geçmişe uzanarak oradan kozmik enerjiler kapmak istedi.

Arka arkaya yapılan ve yapılacağı umudunu veren keşifler, bu cesaretin temelini teşkil etti.

İkinci Cihan Savaşı'nda Almanların yaptığı ve gizli tuttuklarını söyledikleri keşifleri bir hatırlayalım.

Günümüzde de, Aya gitme, fezaya uzanış ve benzeri keşif ve icatlar, bir nevi, geçmiş efsanelerin gerçekleştirilmesi amacını taşır görünmüyor mu?

Ama, Eski Roma'nın yepyeni bir şekli olan (yani eski Yunan'ın Roma'ya dönüşü, eski Atina Sitesinin Roma haline gelmesi gibi gözüken) Amerika ve eski İran'ın dirilişi gibi olan Rusya, hiç de geçmişin ve efsanelerin adını anmaksızın, dünya egemenliği haya-

lini, tekniğin olağanüstü gücüne dayanarak gerçekleştirmek niyetlerini saklamakta başarılı olabilirler mi?

Efsanesizliğin efsanesini, proleteryanın kapatıldığı dar ufukta insan aczini çatlatarak ondan doğacak efsanevî bir güçle Marx ütopyasını gerçekleştirmek isteyen Rusya, ne kadar ilmî sosyalizmden, kürsü sosyalizminden bahsederse etsin, gerçekte, efsane arzusunun, negatif görüntüsüyle de olsa mahkûmu olmaktan kurtulamamaktadır.

Okyanusların ucundan devâsa gemilerle ufukta gözüken şu Yeni Dünya tayfaları Amerikalılar, zaten Avrupa'dan Asya'ya, insanlara, bir efsanenin içinden çıkıp gelmiş yaratıklar izlenimini vermemişler miydi?

Ve bugün zavallı insanlık, üçüncü cihan savaşını düşündüğü zaman, onu bir efsane savaşına benzetmiyor. Çünkü, efsanelerden de öteye geçileceği sanılıyor. Efsaneleriyle, realitesiyle insanoğlunun sonu gibi gözüküyor ona böyle bir ihtimal. Belki de bütün bir tarih, yanlış yaşanmış gibi sona erecek ve dünya, madenî bir tabakayla kaplanıp çölleşecek. Arzın yüzünde kalacak son erkek ve dişi, Adem ile Havva olarak bütün bu yanlış yaşanmış geçmişin silindiği ufukta, yeniden başlayacaklar hayatlarına. İlk noktaya dönülerek insanlık, bu kez yanlışa düşmemek üzere, tekrarlayacak tarihini. Dünya Savaşı deyince, insanlık belki de bu düşü, onun trajik sonuna eklemek zorunluluğunu duyuyor, Ama bir tereddütle. Eğer o Adem ve Havva da kalırsa diye.

Bize kalırsa, efsaneler mâsumdur. Geçmiş kültürümüzün zengin hazinelerinin süsleridir. Onlar, o garip sisin içinden çıkıp gelmediler yüzyılımıza. Gelip de canavarlaşmadılar. Onları çağıran biz olduk. Biz insanlar. Onları çağırdık ve canavarlar ve ifritler gibi güçlendirdik ve birbirimizin üstüne saldırtmak istedik. Neden çağırdık, işte asıl, psikolojik tahlili yapılması gereken nokta budur.

Mısır'da, halkı, zulüm içinde jenoside uğrayan Hz. Musa'nın, onları eski yurtlarına götürmek için çöllerde çırpınıp durması olayıyla, bugünkü yahudilerin Filistin ve Lübnan'a yerleşme istekleri arasında kurulan bağ ne kadar aldatıcıdır.

O gün Mısır'da ezilen Beni İsrail ile bugün Amerika' ya, Avrupa'ya, hemen hemen bütün dünyaya hakim yahudilerin ne gibi bir benzerliği olabilir? Hz. Musa'nın ve halkının bir yurt aramasını, bir dünya hakimiyeti efsanesinin nirengi noktası yapmak, sadece bir bahane aramaktan başka türlü yorumlanamaz.

Mitleri, efsaneleri ve hele hele dinî menkıbeleri, bugünün siyasî ve ekonomik hegemonya hayallerinin dayanağı yapmak, insanın kendi kendini aldatmasından başka bir sonuç doğurmaz.

Efsaneleri rahat bırakalım. O devi uyandırmayalım. Çünkü: o devi bir kere uyandırıp sırtına binenler, kısa zamanda aldandıklarını anlayacaklardır. O dev kendilerini kaldırıp yere çalacaktır.

Efsaneler, yanlış yerde kullanılmalarının intikamını alacaklardır.

Efsaneler ve hakikatler, ancak kendi dünyalarında etkindirler. Efsaneleri hakikatin yerine yerleştirmeye kalkarsanız, o vakit, görülmemiş bir şey olur. Hakikat, bir efsane kahramanı gibi çıkar gelir ve bütün işleri alt üst eden insan aklına gereken dersi verir.

İNSAN VE MAYMUN

Darvin'in meşhur teorisi, insanın maymundan geldiğine dair nazariyesi, o gün bugündür, üzerinde tartışılan, spekülasyonlar yapılan bir konu.

Bu konuda, benim görüşümü sorarsanız, derim ki, insan, maymundan değil, maymun, insandan gelmiştir.

Zaten, hayvanat bahçelerinde, yaşlı bir şempanzenin oturmuş kara kara düşündüğünü, garip garip insanın yüzüne baktığını gördüğünüzde, gayri ihtiyari, aklınıza bu gelmez mi?

Ben, şahsen, onları hep çok talihsiz bir insan türü olarak görmüşümdür. Arkaik bir görünümleri vardır bu hayvanların. Yüzleri kıvrım kıvrım, kırışık kırışıktır. Onları on bin yaşında farzedersiniz. Kimbilir hangi karanlık çağda, hangi sebeple, hangi tektonik, jeolojik, coğrafî ya da tarihî sebeple ilkelleşmiş, uy-

garca yaşama imkânını kaybetmiş, hayvanlaşmış bir takım insanların trajik hikâyesini görür gibi olmaz, .okumaz mısınız yüzlerinde? Görünüşleriyle gülünç değil, acınılacak bir durumdadırlar.

Kur'an-ı Kerimde de, ahlâkî sebeple düşmüş insan topluluklarının "mesh"e uğradığı, maymunlaştığı yazılı değil mi?

Evet, demek ki, insanla maymun arasında, bir ilişki var; ama, bu Darvin'in dediğinin tam tersi bir ilişkidir. Onun gelişme teorisini tersine çeviriniz, doğru bir teori olur.

Zaten hilkatte, bana kalırsa, birim yaratımlarda, cevher değişmiyor, ama bozulabiliyor. Yani maymunözü insanözü olamıyor. Ama, insanözü, dejenere olarak, dejeneressansa uğrayarak maymunluk derecesine inebiliyor. "Sıçrama" aynı cins içinde mümkün, fakat düşmenin sınırı yok.

Darvin'in hatası, geçmişe doğru düşünmekte. Eğer, nazariyesini geleceğe doğru işletseydi, belki pek de yabana atılamazdı. Çünkü: batı ideası, materyalizm doğrultusunda insanı maymuna doğru indirmek oldu.

Evet, bugün, maymuna baktığımızda, yüzünde, çok eski bir insanlığın belli belirsiz izini hayal meyal görür gibi oluruz; günümüzün ruhtan ve manevî hayattan nasibi kalmamış, hayatı, sadece, yemek, içmek ve çiftleşmek olarak gören ve yaşayan insanda ise, genç ve sağlıklı (!) bir cins, yeni yeni oluşmaya başlayan bir maymun cinsini biraz daha net şekilde görmemek mümkün mü?

ÇAĞDAŞ ESARET SİSTEMLERİ: KOMÜNİZM VE KAPİTALİZM

Bugün Rusya için esas olan slavcılıktır. Komünizm, panislavizme bir perdedir. Rus ırkından olmayanlar, ikinci sınıf, üçüncü sınıf yurttaştır Rusya'da. Yöneticilerin hep rus ırkından, yani slav olmasına dikkat edilir. Rejime sadakatini yüzlerce kez ispatlamış olmalı ki, bir başka ırktan biri, bir miktar yükselebilsin.

Evet, komünizm, Rusya dışında bir takım saf kişileri avlamak için iyi örtülmüş bir kuş tuzağıdır. Bizzat Rusya'nın içindeyse, yurttaşların hiç bir dayanakları, güvenceleri yoktur. Devlet, komünizmde, sonsuz güçte, kişi ise sıfır seçenekte ve imkândadır: ne mülkiyet, ne söz ve protesto hürriyeti, ne örgütlenme hakkı vardır. İnsanlar, makinaların, yürüyen, insan kılıklı yedek parçalarıdır.

Teoride, sözde, işçi sınıfının hakimiyetidir komünizm. Ama, gerçekte işçi sınıfını, elinde bir ordu, ka-

pıkulu gibi bulunduran bir diktatörlük sistem ve rejimidir. Dostoyevski'nin Ecinniler diye dilimize çevrilmiş olan eserinde de sanatçı sezgisiyle canlandırdığı cinsten, çağımıza mahsus, materyalizm iddialı yeni çarcılıktır. Bir nevi modern sezarizm.

Batılı toplumların tarihî şuuraltlarında hep Roma ve Sezarizm yatar. Mussolini ve Hitler'in olduğu gibi, Stalin'in, Lenin'in rüyaları da aslında Sezar olmaktı.

Kapitalizmde de durum pek farklı değildir. İşçinin işçi olması, insan olmasından önce gelir. Yönetimler, demokratik görünümlü de olsalar, aslında, belli bir ekonomik gücün idaresindedirler. Ekonomi kralları geride durur, arka plandan idare ederler, genellikle pek orta yere çıkmazlar. Kitleye gelince, onların görevi, önceden tesbit edilmiş, seçenekleri iyiden iyiye belirlenmiş ve sınırlanmış uygulama projelerini onaylamaktan ibarettir. Böylece onları idare etmek kolaylaşır. Çünkü: onlar kendi yönetimlerini kendileri seçmiş zannederler ve bununla avunurlar.

Kapitalizm ve komünizm, çağımızın ifrat ve tefriti olarak, insanoğluna insanca bir hayat sürdürmemek için yarıştadırlar.

Kavimci millet anlayışının, panislavizm ve panamerikanizmi, göz boyama sistemleri olarak, insanı aldatmakta, biri eşitliği, öbürü de özgürlüğü ileri sürmektedir.

Oysa, insanların ne eşitliği, ne özgürlüğü vardır bu sistemlerde. İnsanlar, bir takım bilimsel metotlarla, global olarak yönetilir ve âdeta kompütür gibi

proğramlanırlar. Ve, kendilerine bahşedildiği kadar eşit ve bahşedildiği kadar özgürdürler.

İnsanlar, şu ya bu şekilde, görünür ya da görünmez zincirlerle elleri kolları bağlıdır bu sistemlerde.

Yine de, insan bir gün bu zincirleri parçalayacak ve bu insanlık dışı düzenleri ortadan kaldıracaktır.

Bir diriliş atılımıyla.

Ve elbet Tanrı'nın yardımıyla.

HALK VE DEMOKRASİ

I

Demokrasi, etimolojik anlamıyla, halk yönetimi, halk egemenliği demek. Ancak, "halk" kelimesi, tarih boyunca hep aynı anlama gelmemiştir.

İlk çağlarda halk deyince, rahipler ve soylular dışındaki site halkı anlaşılıyordu. Aristokrasi ve plütokrasinin aksine, bütün site halkının yönetici seçmek ve yönetimde yer almak, kanunlara ve genel kararlara oy verme hakkını tanıma anlamına geliyordu demokrasi. Ancak esirler, köleler, yabancılar sitelilik haklarına sahip değillerdi. Rahiplerin, kimi zaman soyluların da birtakım ayrıcalıkları vardı. Eflatun her yönetim şekli arasında demokrasinin de eleştirisini yapmıştır.

Halk kavramı, içerik olarak, ortaçağda, Fransız ihtilâlinden sonra ve bugün birbirinden az çok farklı anlamlar ifade etmiştir.

Çağımızda da, çeşitli görüşler, doktrinler kelimeyi farklı anlamlarda kullanmaktadırlar.

Halk ve egemenlik kavramlarının zaman içinde değişik anlam ve içerikler alması, şüphesiz demokrasi kavramının anlam ve içerik durumuna da yansımıştır. Kelime anlamlarının ötesinde, tarihî bir kurum, hatta kategori olarak, çağ havası olarak, demokrasi kavramı da farklı anlamlarda kullanılmıştır.

Demokrasi kelimesinin bugün öyle bir sihri, cazibesi vardır ki, ona tam zıt yönetimler, dikta rejimleri dahi ne yapıp yapıp isimlerinin içine ya demokratik, ya halk kelimesini katıvermektedirler.

Halkın kültür seviyesi yükseldikçe doğrudan demokrasiye yaklaşılır. Genellikle demokrasi, halkın, doğrudan yönetiminden çok, yöneticilerini seçme ve onama hakkına sahip olması demektir.

Ancak, demokrasi kelimesine sığınarak, hak ve halk kelimelerini de her tarafa çekilir bir şekilde kullanıp herkesin sınırsız hakkı olduğu sanısına imkân vermek doğru değildir.

Ziya Gökaip'in çok eleştirilen:

Hak yok, vazife vardır.

Ya da

Gözlerimi kaparım
vazifemi yaparım

biçiminde mısralaşan düşüncelerini, demokrasi için hayalî bulmak mümkün. Ama, onda sâdece "hak" olduğunu iddia etmek, onu "istediğini yapabilme hakkı" sanmak da doğru değil. Her hak bir vazife, bir so-

rumluluğu beraberinde getirir diye düşünmeli demokrasiyi.

Ve demokrasiyi, bir demokrasi terbiyesiyle birlikte düşünmek gerekir.

II

Demokraside halkı iyi tanıma, halk psikolojisini bilme kadar, halk ruhundan ilham alma, halkın belki ilkel, fakat doğal örgütlenmesini bilim verileriyle geliştirme de söz konusudur.

Demokrasi, ayni zamanda, halk ruhunun tarih içindeki varoluş mücadelesini hesaba katmak demek olmalıdır. Halkın millet haline geldiği unutulmamalıdır. Halk demek, kuru kalabalıklar demek değildir. Halk, ülkesi ve devletiyle millet haline gelmiştir. Halk, geçmişi ve geleceğiyle, ölüleri ve geleceğin ulusu olacak olan bebekleriyle, yaşadığı çağı, kültürü ve medeniyetiyle birlik düşünülmelidir.

III

Halk da yöneticilerine bakışında, onların her isteneni değil, ancak şartların elverdiğini gerçekleştirebileceğini unutmamalıdır. Halkın liderlerine saygı ve sevgiyle bakması doğaldır; fakat, onları mitleştirmesi, onları efsane kahramanlarına dönüştürmesi her zaman için iyiye alâmet değildir.

Halk eğitilmelidir, dedik. Zaman zaman kapılacağı çocuksu hayallerden ancak böylelikle kurtarılabilir halk. Realist bir bağlılıktan ötesi bir alarmdır. Aşırı sembolleştirmeler, duyarlık hezeyanları, duygu

taşmaları, halk ve demokrasi için tehlikelerdir.

IV

Nihayet, demokrasi ile kültür ilişkisi üzerinde de durmakta fayda vardır. Halk ve aydınlar, yönetenlerle yönetilenler ve bugünün deyişiyle söyleyelim, tabanla tavan arasındaki kopukluklar, millî kültür seferberliği ve kültür yaygınlaştırılması ile giderilebilir.

Kültür, demokrasiyi kısırlaşmaktan, çölleşmekten, erozyona uğramaktan korur.

V

En son olarak, halkın demokrasiyi tam anlamıyla sindirmesi, âdeta ruhuna geçirmesi, ancak, bireylerin en küçük yönetim birimlerinden itibaren görev almasıyla mümkündür. Okulda, ailede, mahallede, semtte, köyde, ilçe ve ilde bir çok ufak kamu ve topluluk görevleri seçimle dağıtılabilir. Asıl yönetim, buralarda edinilen tecrübelerde ilerleyenlerin işi olur.

Prens Sabahattin'in programı, şekil bakımından, bugün dahi yararlanılacak fikirler ihtiva etmektedir.

VI

Tabii, bütün bu düşüncelerimizin, millet idealinin iyi saptanması ve onun, medeniyet perspektifinden muhtevalandırılması şartiyle bir anlam ifade edeceği unutulmamalıdır.

ÖĞRETİM

I

Öbür İslâm ülkelerindeki durumu bilmiyorum; ama, üç aşağı beş yukarı bizdeki gibi olduğunu sanıyorum. Kişilerin yetişmesinde temelli bir prensip, değişmez bir tutum, şaşmaz bir hedef gerektiği halde, Tanzimat'tan bu yana girdiğimiz bir öğretim tereddüdü ve eksikliğinin söz konusu olduğuna inanıyorum.

Bir çocuk, okula gidince, doğal ve sosyal bir ortam ve çevreden daha değişik, yeni bir ortam ve çevreye girecektir. Okulun kapısından içeri giren çocuk, zihin hayatı, sanat hayatı ve ideal hayatı diyebileceğimiz bir dünyaya girecektir. Tarih oradadır, geçmiş medeniyet ve kültürü ortaya koyanlar oradadır, dehalar oradadır. Klasikler orada olmalıdır. Apayrı bir dünyadır aslında okul. Teorik olarak, okulun, aile, toplum ve doğayla diyaloglu, uyumlu olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Modern pedagoji belki bu

tezi fazlasıyla işlemektedir. Ama yine, okul, bence, doğası gereği, ayrı bir dünyadır ve bu özelliği asla değişmemelidir.

Meslekî okullar için bir şey söylemeyeceğim ama, genel kültür veren liseler, temelde klasiklerin okutulduğu okullardır. Fransa'da böyledir. Racine, Rabelais, La Fontaine, Corneille, Hugo eserleriyle tanıtılır, okutulur; eski yunan eserleri, filozofları, şairleri âdeta öğrencilerin arasında yaşarlar. Öğrenciler de onların arasında. Amerika'da da değişik bir tarzda da olsa, gerek Avrupa kültürü klasikleri, gerek Amerikan klasikleri okutulur, öğretilir.

İngiltere'de de yetişmiş aydın olup herhalde Şekspir'i, klasik şairlerini, eski Yunanı okumayan, bilmeyen yoktur.

Bizde klasik öğretimi yoktur. Bir edebiyat dersi vardır ki, doğrusu, bu, öğrencilerin çoğunluğu için, sıkıcı, not almak için ezberlenilip unutulacak, lüzumuna inanılmayan fuzulî bir derstir.

Okullarımızda kütüphaneler âdeta bir süs gibi durur. Ya çok kez kapalıdır. Ya da çok az öğrenci uğrar. Yabancı bir yamadır okul bünyesinde.

Bizim öğrenciliğimiz zamanında durum buydu. Şimdi de pek fazla bir değişiklik olmadığını sanıyorum. Ama, isterim ki yanılmış olayım.

Lise ve kolej öğrencileri arasında bir anket yapılsa ve tarihçilerimizin ismi sorulsa, sanırım çoğunlukla, okudukları tarih dersi kitaplarını yazan kişilerin isimlerini vereceklerdir!

Öğrenciye, öğretmenlerin; "Tarih deyince aklınıza şu ders kitabı gelmesin. Büyük tarihçilerimiz var-

dır; bunlar şunlardır. Bunlarını eserleri, şu şudur" dediğini hiç sanmıyorum, istisnalar, dışında. Hele hele o eserleri götürüp gösterenlerin ise azın azı olduğu kanaatindeyim, Elbet, bu, merkezden bir programla olur.

Ayrıca, edebiyat, coğrafya, tarih, din ve ahlâk derslerinin çıplak sınıflarda okutulması da kanaatimce yanlıştır. Nasıl, kimya, fizik, laboratuvarlara gidilip orda okutuluyorsa, bir tarih sınıfı, bir edebiyat sınıfı, bir din ve ahlâk sınıfı, bir coğrafya, bir sanat tarihi sınıfı olmalı. Ve bu sınıflarda o konunun bütün klasikleri olabildiğince bulunmalı. Öğretmen, Fuzûli'den bahsediyorsa, Fuzûli'nin divanını, hemen ordan alıp çocuklara göstermeli. Leylâ ile Mecnun'u hemen orda açtırıp okutmalı. Naima Tarihi'nden bir kaç sayfa okutmalı tarih öğretmeni. Sanat Tarihi dershanesi de bütün abidelerimizin boy boy resimleriyle donatılmalı. Elden geldiğince klasikler bütün halinde okutulmalı. Din ve ahlâk dersinde de, Kur'an-ı Kerîm, tefsirler, belli başlı hadis kitapları, belli başlı din bilgini ve düşünürlerinin eserleri bulunmalı.

Şüphesiz, bu dediğim, ülke için, muhakkak ekonomik bir meseledir. Ama, başlayabiliriz buna. Eksik eserleri de basmaya Kültür Bakanlığı girişebilir. Medeniyetimizin klasikleri, Ülkemizin klasikleri, Dünya klasikleri aydın olacak her kişiye bir kültür ve kişilik mayası olarak ulaşsın diye bilinçli bir çalışma başlayabilir.

Genel kütüphaneler yeniden düzenlenerek geceleri öğrencilere açılabilir. Oralarda da yardımcı öğretmenler bulunabilir.

Asıl öğretim seferberliği ben buna derim.

ÖĞRETİM

II

Öğretim sistemimizin üzerinde durulması gerekli bir problemi de, "ders kitabı" anlayışıdır. Bu, otomatikman, "ders" anlayışını da içermektedir.

Bizde ders, belli bir takım bilgilerin öğrenildiği bir zaman parçası gibi düşünülmektedir çoğunlukla. Öğretmen anlatır, öğrenci not tutar ya da dinler; sonra da "ders kitabı"ndan okur, öğrenir. Öğretmen, belli bir konunun "anlatıcı"sıdır daha çok. Öğrenci de "aynı şey"in "öğrenicisi"dir. Sanki, belli konunun belli bir bilgi hali vardır. O, ne artar ne eksilir. Öğretmen ve öğrencinin üstündedir o; onlar sadece ona ulaşmaya çalışırlar. Önce öğretmen ulaşır, sonra onu "aşağıdaki" öğrenciye "uzatır". Asıl eksiklik ve yanlışlığı somut bir şekilde canlandırabilmek için kasden biraz abartarak tasvir ettiğimiz bu psikoloji, öğretimimizin âdeta kemikleşmiş yapısının şahdamarı halinde gözüküyor

Oysa, ben, "ders"i, biraz daha farklı olarak anlıyorum. Bana göre, "ders", kişinin kişiliğini kurma yolunda içine girdiği, tabiat ve toplum hayatının üstünde, ama onunla ilişkili, özel bir yaşam biçimi ve birimidir; bir "hayat deneyi"dir. Öyle ki, ders saatleri arka arkaya eklendiğinde, insanın gelişme merhaleleri zinciri ortaya çıkacaktır. Görünmeyen bir ilerleme, an an gelişme sürecidir ders. Dersin kişiye kazandırdığı sadece bilgi değil, bilgi artımı değil, bilgisizliğin bütün problemleri ve bilginin, bilgi artışının getirdiği yeni durumlarla hesaplaşmadır. Bu bakımdan, ders, öğrencilerin tek başlarına çıktıkları bir yolculuk, bir arada çıktıkları bir yolculuktur. Ders kitabı, bir "müracaat el kitabı"dır, baş sıkıştıkça açıp karıştırılacak bir kılavuz. Öğretmense, yolun kılavuzudur. Bir yol önderi, yol yardımcısı, yolu önce aşmış olma tecrübesine sahip güvenilir bir rehberdir. "Ders kitabı", aslında hem öğretmen için, hem öğrenci için bir kılavuz kitap, bir elkitabıdır. Öğrenciyi turiste benzetirsek, o bir kente geldiğinde kendisine verilen kent haritası, kent rehberi gibi bir şeydir ders kitabı. Öğretmen de turist rehberi gibi bir şey. Ders, kenti adım adım gezmedir; öğretimse, kentin tümünü gezmiş, görmüş, yaşamış olmadır. Kentten ayrılırken kişide kalandır öğretimden bizde kalan.

Öğrenci ve öğretmen, bizim öğretimimizde ne yazık ki, çok pasiftirler. Amerikan usulü, test usulü gibi eskiye nazaran bir takım yenilikler gelişmişse de, bence, asıl yapılması gereken değişiklik bir türlü anlaşılamamıştır.

Öğretmen, âdeta bir sanatçı olmalı, arasıra ortaya çıkmalı ve öğrenci kendini konuya verince ortadan

çekilmeli, arkadan izlemeli; gerektiğinde tekrar ortaya çıkmalı. Öğrencilere konunun önemi anlatılmalı, onu nasıl araştırıp inceleyeceği öğretilmeli. Öğretmen bir totem, ders kitabı bir tabu olmamalı öğrencinin gözünde. Her konunun "lüzum" duygusu, belki de çok dolaylı yollardan öğrenciye aşılanmalı.

Bizde, ders deyince ders kitabı akla geliyor. Bu, o kadar yerleşmiştir ki içimize, bugün neden televizyonda gereğince "edebiyat programları" yoktur diye kendi kendime sorduğumda sebebi şurda buluyorum: çünkü: ordaki bölüm yöneticileri, görevlileri genellikle genç insanlardır. Onlar, "edebiyat" denince onu "edebiyat dersi"yle özdeşleştiriyorlar. Nitekim girişilen edebiyat programları genellikle edebiyat dersi gibiydi. Bu yüzden de başarısız oldu. Ve kısa zamanda terk edildi gitti. Böyle düşünülmesi de doğaldı. Çünkü: okullarda ta şuuraltına, böyle bir anlayış yerleştirilmiştir. Edebiyatı, fizik, kimya dersi gibi bir dersten ibaret saymanın yanlışlığı apaçıktır.

Özetlersek, millî eğitimimizin ve öğretim sistemimizin düzeltilmesi için, her şeyden önce, "öğretmen", "öğrenci", "ders", "ders kitabı" kavramlarını yeni baştan ele almalı ve onları bir kişiliğin kuruluşundaki unsurlar, canlı öğeler, aktiviteler ve dinamizmler, organizmalar olarak düşünmeliyiz. Ve tarihimiz, tarihî kişiliğimiz içinde bunlar yeniden bir anlam, amaç ve renk kazanmalı. Yani hem gerçek, hem iyi, hem doğru olmalı. Hem de güzel olmalı.

ÖĞRETİM

III

Öğretim, çocuk için bir "sır yolculuğu"dur. Hızır'la İskender'in âb-ı hayatı karanlıklar içinde aramaları cinsinden bir yolculuk. Bilgi, âb-ı hayattır, ölümsüzleştirir insanı. Elbet, insana asıl ebediliği sağlayan bilgi, iç bilgidir. Ama, dış bilgi de iç bilgi için gerekli. Hızır öğretmen, İskender öğrencidir. Ya da, Hızır'la İskender-i Zülkarneyn, birbirlerine hem öğretmen, hem öğrenci, iki ders arkadaşıdır. Bu misalin sembolizminde, bilgi ve öğrenimin asıl özelliğine inmiş oluyoruz. Bilgi, sadece dış bir kavrayış, bir akıl ve mantık olayı, insan-doğa ilişkisinden doğma bir kanunluluk değil, ayni zamanda iç gelişimimize ilişkin bir değişim süreci, bir ahlâkî yücelik aşaması, kısacası kişilik mimarisinin maddî ve manevî yapı taşıdır.

Çocuk, öğrenimde, yepyeni ve bambaşka bir âleme girmektedir. Okul öncesi dönemde çevrede gördüğü sıradan kişiler değildir artık bu âlemin insanları. Matematikçiler, fizikçiler, şairler, devletler kuran ve yıkan kahramanlar arasına girme ve devler arasında yaşamadır bilgi dünyası, okul. Yani okul, devler dünyasıdır bir bakıma çocuk için. Bu nokta iyice anlatılabilir ve mizanseni iyi ayarlanabilirse, çocuk için onur verici, sevinilecek, öğünülecek bir şey olur okumak. Öte yandan bir korku ve ürküntü duyabilir çocuk. Abstreden ürkme, tarih boyutundan ürkme, zamandan ürkme. Ama, terazinin öbür kefesi iyi anlatılırsa, yani onun da bu destan kahramanları arasında onlardan biri olma imkânı iyi anlatılırsa, çocukta doğacak aşk, şevk ve arzu, o korku ve ürküntü ve paniği dengeleyebilir. Çocuğun ezilmemesine ve yenilgiyi kabullenmemesine, savaşımını sürdürmesine sebep olur. Onun içindir ki, ısındırmak maksadıyla, bana kalırsa, matematikten önce matematikçileri, fizikten önce, fizik bilginlerini, edebiyattan, şiirden romandan önce, şairleri, romancıları, edebiyat tarihçilerini ve tarihten önce tanınmış tarihçileri tanıtmakta yarar vardır.

ÖĞRETİM

IV

Okulda yeni bir âleme girmektedir dedik çocuk. Bir açıdan soyut konular dünyasıdır bu âlem, bir açıdan da geçmiş uygarlıklar dünyasıdır. Kişiliği yıl yıl gelişen çocuğun, zaman içinde, eski Mezopotamya, Mısır, Yunan, Roma medeniyetleriyle, Hıristiyanlık ortaçağıyla, İslâm Medeniyetiyle ve onun varyasyonu olan Osmanlı Medeniyetiyle, Rönesans ve sonrası Batı Medeniyetiyle karşılaştığı bir dünyadır bu. Eski eğitimimiz ve öğretimimizde belki bu medeniyetlerin bir kesimi ihmal ediliyordu. Ama, kendi medeniyetimiz, belki biraz zamanla eskiyen ve yenilenmeyen bir direkt metotla öğrenciye yaşatılmak suretiyle tanıtılıyordu. Sâdi okunuyordu. Câmi okunuyordu. Mevlevî tekkelerinde Mesnevi okunuyordu. Câmi'nin Baharistan'ı gibi bir klasik eser, bugün, okullarımızda yoktur. O eser ki, gençlere, hükümdarları, ruhuy-

la, esprisiyle, yönetimin ne anlama geldiğiyle, bilginleri, şairleri, adaleti, şiiri ve benzeri tüm konuları canlı hikâyelerle süsleyerek tanıtmakta ve anlatmakta. Eski öğretimimizde klasiklerin okunması, hazmedilmesi söz konusuydu. Belki Batı medeniyeti klasiklerinin de buna eklenmesi gerekirdi. Osmanlıların yapması gereken reform buydu. Gerçi yunan düşüncesi, dolaylı yoldan klasik öğretimimizde yer alıyordu. Ama; daha sonrasıyla Batı tümüyle dışlanmıştı. Buna tepki olarak Tanzimat'tan sonra giderek artan bir hızla, tempoyla, kendi klasiklerimiz dışlanmaya başlandı.

Şimdi ise gerçekte, ne Doğu'nun, ne kendimizin, ne Batı'nın klasikleri, eğitimimiz ve öğretimimizde yer almakta. Belki okuma kitaplarında bazı parçalar, edebiyat, tarih ve sanat tarihi derslerinde bir parça ölü ve kuru malûmat mevcuttur. Ama klasik öğretimi ve eğitimi bu değildir. Öğrenci bugün okulda bütün bu geçmiş dünyalarına uzak ve yabancı durmaktadır.

Millî Eğitimin o kadar personel bina v.b. iş ve masrafları çoğalmıştır ki, artık dediğim cinsten bir programı düşünmeğe bile fırsat bulunamıyor. Zaten klasiklerin yayınlanması da gerekiyor. Özel yayıncılıkta ciddi ve sürekli klasik eserlerin basımı yok. Devletin bir ara giriştiği bu iş, soğuk, sun'i tutulmuş ve yarım kalmıştır. Daha sonra benzeri girişim, politik bir konu olmuş ve yine durmuştur. Bugün, bunu yeniden canlandırmak gerekiyor. Bunu özel kesim yapmadığına göre Devlet yapmalıdır. Ya da özel kesimi özendirmelidir bu konuya. Yardım etmeli, uz-

manlar vermeli, denetlemeli. Devlet ve özel kesim elele, bütün geçmiş klasiklerimizi yeni baştan, tam bir intizam ve program içinde basmalı, arap ve acem şairler, mümkünse, şairlerce, ya da şiiri şiir olarak çevirebilenlerce çevrilmelidir. Millî Eğitim Bakanlığı bu işi yapmayacaksa veya yapamayacaksa Kültür Bakanlığı üstlenmelidir.*

Bir noktaya temas etmek istiyorum. Bu da Kültür Bakanlığı konusudur. Bu konuda çok şeyler yazıldı Türkiye'de. Ama, zannımca, işin esası anlaşılamadı. Bu yüzden de bir konuldu, bir kaldırıldı bu bakanlık. Sonunda da Turizm Bakanlığıyla birleştirildi. Bu da gösteriyor ki, bizde henüz bu bakanlığın fonksiyonu berraklıkla ortaya çıkmamıştır.

Batılı ülkelerde, Millî Eğitim Bakanlığı'nın görevi, yurttaş tipinin oluşturulması, bu sebeple de klasik eğitim yapılması ise, Kültür Bakanlığı'nın görevi, geçmiş kültür eserlerinin korunmasıdır. Turizm Bakanlığı'nın görevi ise, yurdun tabiat ve kültür zenginliklerinin yabancıların da konuk olarak yararlanmaları için hizmetlerine sunulmasıdır. Klasiklerin basılmasını büyük yayınevleri yapmaktadır. Devlete gerek yoktur. Millî Eğitim, klasik kültürü öğrencilere vermektedir. O zaman Kültür Bakanlığı'na düşen görev, sanat eserlerinin, tarihî değer ifade eden eserlerin korunmasından ibaret oluyor.

Bizdeyse, önce kişiye verilecek canlı kültür konu-

* Bunu 1983 de söylediğimiz unutulmamalı. Zaman zaman eskiden basılmış klasiklerin yeni baskılarının yapılmasına girişildiği gözlenmekte ise de, sürekli ve yeterli olamamaktadır.

su, yani kişiliğe işleyecek klasik kültür konusu, henüz askıdadır. Bunu kim yapacaktır? Bize göre, Millî Eğitim, klasik eğitimine başlayıncaya kadar, bu görevi Kültür Bakanlığı'nın yürütmesi lâzımdır. Türkiye'de Kültür Bakanlığı, öbür ülkelerden farklı olarak, canlı kültürün oluşması ve kişilere yerleştirilmesi işini de üstlenmek zorundadır. Klasiklerin basılması, ailede kütüphane alışkanlığının oluşmasına katkı, televizyonda geniş planda kültür programları yapma gibi görevlerdir bunlar.

Turizm Bakanlığı konusu kitapta ayrı bir konu olarak işlenmiştir. Kültür Bakanlığı da başlı başına bir konudur. Biz burada öğretimle ilişkisi açısından üzerinde durduk biraz. Kültür Bakanlığı'nı Batı'daki örnekleri gibi sadece geçmiş sanat, tarih ve kültür değerlerinin korunması gibi bir görevle sınırlandırmamız mümkün değildir. Yetişkinler, klasik sanatı, klasik kültürü yeterince kişiliklerine katamamışlarsa, bu bakanlığın yapacağı hizmetten de gereğince yararlanamayacaklar demektir.

ÖĞRETİM

V

Öğretimimizin bir yanlışlığı da, zaman babında, kronoloji konusunda pedagojik davranmayışımızdır. Çocuğa tarih öğretmek için işe taş devrinden başlanıyor. Baltalı vahşi adamlardan. Tarih dönemine girince de eski Mısır, Mezopotamya ve Grek Uygarlığı'ndan, Roma Uygarlığı'ndan işe girişiliyor. Bunlar öğrenciye çok ters, yabancı, bir yerde de ilkel gelecektir. Lise'de edebiyat derslerinde, divan edebiyatı öne alınıyor. Ondan başlanarak bugüne gelinmek isteniyor.

Oysa bunun tam tersi bir yol izlemek gerekir. Önce bugünü tanımalı öğrenci. Tarihte de, edebiyatta ve sanatta, düşünce ve felsefede de. Önce yaşayanlarla tanışmalı derslerde çocuk. Önce çevresini, kasabasını, ilini tanımalı. Baba neslini, dede neslini. Bugünden başlayarak geriye doğru gitmeli. Meselâ:

edebiyatta ilkin kasabasından, ilinden yetişmiş son devir yazar ve şairlerini, daha sonra Türkiye çapında, yirminci yüzyılda yetişmiş olanları öğrenmeli, yani diyelim şiirde önce ikinci yeni ve sonrakileri, daha sonra Orhan Veli dönemini, daha sonra Cahit Sıtkıları, Ahmet Muhibleri, sonra Necip Fazıl'ı ve Hececileri, sonra Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Mehmed Âkif'i, Fecr-i Aticileri, Servet-i Fünuncuları, Edebiyat-ı Cedidecileri; Tanzimat dönemini, daha sonra Divan Edebiyatını öğrenmeli. Bugünden geriye doğru gitmeli. Ekollere gelince kronolojik sıraya dönülebilir.

Tarihte de önce ilin tarihî şahsiyetleri, sonra 20. yüzyıl tarihi, daha sonra yüzyıl yüzyıl geriye doğru gidiş. İlkin Türkiye Tarihi, sonra Avrupa ve Asya'daki ülkelerin tarihi. Osmanlı Tarihi genişçe okutulmalı, daha sonra Selçuklar, öbür İslâm devletleri, Endülüs, Abbasiler, Emeviler, Peygamber Efendimiz devri ve sonrası. Daha sonra Avrupa ortaçağı, en sonra da antik tarih, en son ilk çağlar, tarih öncesi çağları öğretilmeli.

Soyut konularda da önce o konunun nasıl ortaya çıktığı, ortaya çıkaranlar, tarihçesi anlatılmalı ve öğretilmeli. Matematikte, geometri, fizik, kimya gibi disiplin ve bilimlerde birden girmemeli konuya. Öğrenciyi iyice hazırlamalı, öyle ki o kendi kendine soyuta doğru gitsin.

Yazı öğretiminde de uzun süre yanlış bir yol izlendi. Önce harfler öğretildi. Sonra bunların bitişmesi. Bu, hayata uymayan bir metottu. Çocuk, çok geç ve güç yazı öğreniyordu. Sun'î bir yol izleniyordu.

Çünkü tabiatta harfler tek başlarına mevcut değildir. Sanırım sonraları bu yöntem terk edildi. Şimdi öğrenciler doğrudan kelimeleri klişe halinde öğreniyorlar. "Elma" kavramına karşılık "elma" kelimesi olduğu gibi öğretiliyor şimdi. Yazıyı öğrenirken çocuk yavaş yavaş onun soyut unsurları olan harf, hece, bitiştirme gibi özellikleri de kendiliğinden kavrıyor. Bu daha doğru bir metot şüphesiz.

Kısaca özetler ve öğretim konusunu burada bağlarken, öğretim sistemimizde büyük ve köklü değişimler yapmamız gerektiğini, klasiklerin öğretilip tanıtılmasını orta öğretimde temel ilke olarak kabul etmemizin gerektiğini söyleyelim. Bekleyip umalım.

TURİZM

I

Memleketleri gezmek, görmek, dolaşmak, insanlık için yeni bir âdet değil. Eskiden de insanlar, şu ve bu maksatla, ülke ülke dolaşırlardı. Bu sebepten, eskiden de bir dereceye kadar yabancılar için bir takım kuruluşlar vardı. Yollar, kervansaraylar gibi.

Antik devirde, yabancılar düşman kabul edilirdi. Buna rağmen, münferit kişilerin dolaştığını, hatta seyahatnâmeler yazdığını biliyoruz. Xnefon'un Anabaz'ı bu tür eserlerin en meşhuru.

Gerek hıristiyanlıkta kutsal yerlere yolculuk yapmanın sevap sayılması, gerek islâmda haccın farz olması, ortaçağ ve sonrasında bu gidiş gelişleri yaşatan mânevî kurumlardı.

Kur'an-ı Kerîm'de çeşitli vesilelerle dünyayı gezme teşvik edilmiştir. "Allah'ın Arzı geniştir" ilkesi ile, insanların bir yere saplanıp kalmamaları, rızkla-

rını oldukları yerin ötelerinde de arayabilecekleri, İslâm ruhunun, insanoğluna öğüdüdür. Ayrıca, Kur'an-ı Kerîmde, insanlara, dünyayı gezmelerini, bilhassa gelip geçmiş medeniyetlerin kalıntılarını incelemelerini, onca muazzam ve muhteşem medeniyetlerin neden yıkılıp göçtükleri üzerinde iyice düşünmelerini söylemektedir. Demek ki, dünyayı gezip görmede, sadece eğlenme, vakit geçirme, dinlenme değil, öğrenme ve insan olarak da olgunlaşma faktörünü de düşünmek gerekir. Yani tarihî-sosyolojik donelerden metafizik plana yükselme amacı da gözönünde tutulabilir. Nitekim, zekât verilebilecekler arasında "yolda kalmış"lar (ibn-i sebil) da sayılmaktadır.

Çağımızda ise, turizm, çok geniş bir gelişmeye uğradı. Gerek ulaştırma vasıtaları teknolojisindeki büyük ilerleme, gerek insanları birbirine yaklaştıran radyo, televizyon, telsiz, telefon gibi, gazeteler gibi haberleşme, basın vasıtalarının, fotoğraf ve sinema sanatlarında, görsel sanatlardaki gelişmelerin, cihan savaşlarının, demokrasilerin, ideolojik yakınlaşmaların insanlarda başka ülkeleri gezme eğilimini kamçılamasının da, turizmin bu gelişmesinde bir etken olduğu muhakkaktır.

İş bununla da kalmıyor. Sanayileşmenin, ağır sanayiin doğurduğu bir psikoloji de bu eğilimi daha geniş planda, kitleler ölçüsünde sürekli ve düzenli bir oluşuma itiyor. İnsanlar yıl boyu yeknasak bir hayat yaşıyorlar. Fabrikaya, iş yerine gidip geliyorlar. Makinenin parçası gibi bir yaşantı sürüyorlar. Yılda bir ay olsun, bu sıkıcı ve hatta boğucu çemberden kurtul-

mak, bir nevi özgürce yaşamak, sun'î ve dumanlı kent hayatından tabiatın henüz bozulmamış bir yerine sığınmak istiyorlar. Bir aylık "tatil" artık günümüz insanının ihtiyacı haline gelmiş durumda. Her ihtiyaca bir sanayi cevap verdiği için, dünya ölçüsünde bir turizm sanayii ve ticareti, turizm işletmeciliği doğdu. Ve giderek de gelişip yayılıyor.

Bu, bir gelir kaynağı haline gelince, her ülke, bir turizm politikası izlemek zorunda. En büyük kazanç kaynağı turizm olan ülkeler var.

Bir çok konuda olduğu gibi, bu konuda da en geç davranan ülkelerden biri de ülkemizdir. Ancak, bir zamandan beri bu konunun önemi anlaşılmış ve üzerinde durulmaya başlanmıştır. Bazı girişimler, yatırımlar, düşünceler vardır bu konuda.

Konu, her konu gibi temelde uzmanlarınca incelenmesi ve değerlendirilmesi, kurulup geliştirilmesi gereken bir konudur. Ama, herkesin bu konuda da düşünmesinde ve varsa düşüncelerini belirtmesinde bir zarar yoktur. Hatta yarar vardır. Genel bakışlarda yakalanan bazı gerçekleri ilgililer ve uzmanlar işleyerek geliştirebilirler.

Bu konudaki düşüncelerimi belirtmekte ben de ülke adına faydalı buluyorum. Bir iki yazı içinde bu düşünceleri özetlemeye çalışacağım.

TURİZM

II

Turist, bir "başka" ülkeye geldiğinin bilincindedir. Değişik bir ülkeye. Çok defa, zaten onu bir başka ülkeye gitmeye iten de budur. Yeni bir yer, değişik âdetler, farklı bir tarih mirası ile karşılaşma, mümkün olduğu kadar kendisinin içinde yaşadığı çevreyi unutma amacındadır. Bilinmedik bir âlem, apayrı çehreler onun yorulan zihnini, monotonluktan boğulan ruhunu ferahlatacaktır Yeni şeyler öğrenecek, gittiği ülke ile kendi ülkesi inanç, düşünce, davranış ve tüm yaşantılarını karşılaştıracak, bundan bir olgunlaşma hissesi çıkaracaktır.

Bu yüzdendir ki, turizmde başarının sırrı, mümkün olduğu ölçüde kendi kendiniz olmanızdır. Her kentte turistlere mahsus restoran, turistik otel, turistlere mahsus motel v.b. yapmakta değil, zaten ülkenin kendisi için mevcut olan lokanta, otel, hamam,

sayfiye ve benzerlerinin turist tarafından da benimsenecek, yadırganmayacak şekilde temiz, iyi ve güzel olmasıdır amaç. Yani sen, turist gelsin diye âdeta tetikte ya da diken üstünde durur gibi olmayacaksın. Turistik yerlerle kendi halkının yerleri arasında korkunç bir tezat olmamalı. Bunu gören turist, kendisini daha yabancı hisseder. Kendi hayat düzeni içinde bir turisti misafir eden ülke ise onu daha memnun etmiş olacaktır. Çünkü: böyle bir durumda turist kendini ağırlanan bir konuk gibi görecektir; aksi halde yabancı, yani turist olarak.

Turist, geldiği ülke için turisttir, kendisi için değil. Hiç bir turist, her hareketinizle onun turist olduğunu kendisine hatırlatmış olmanızdan memnun olmaz. Her halinizle "sen turistsin" diye bangır bangır bağırıyorsanız o turist ülkenizde çok kalmaz.

Turist, kendisine özel bir muamele yapıldığını hissetmemelidir. O serbestçe gelmiş, istediği lokantaya girmiş, kahvenizin herhangi birinde çayını içmiş, herhangi bir otelinizde kalıp sonra gitmiş bir başka ülkelidir.

Yani, turizmde başarının bir ilkesi, tabiîliktir. Turist, geldiği ülkenin kendi tabiî hayatı içinde kendisini rahatça ağırlayabilmesini ister. Böylece, o, geçici bir süre için de olsa, "onlardan biri" olur. O, bir mevsimlik de olsa o ülkeli olmuştur. Bu onu gönendirir.

Yoksa, her yerde, sun'î bir karşılanış, bıçak kesimi bir ayrım, kendi hayatıyla yöre hayatı ayrımı onda şok etkisi yapar.

Tatil köyü turizminde bile, tatilini kendi hayatı

içinde geçirmek değil, belki hem kendi hayatını, hem geldiği ülkenin hayatını birlikte yaşamak niyeti hakimdir.

İspanya'ya giden turist, onların hayatını görmek ister. İtalya'ya giden de öyle. Elbet, Türkiye'ye gelen de öyle olacaktır. Öyleyse, turistlere mahsus yerler yapmaktan ziyade kendi hayatımız içindeki yaşama durumlarımızı, vasıtalarımızı onların da yararlanabileceği bir seviyeye ulaştırmalıyız.

Yani bir ülkenin turizm dâvâsı, doğrudan doğruya halledilecek bir konu değildir. Eğer bir ülke, tarihî eserler ve tabiat bakımından zengin bir ülke ise, kendi yaşama standardını iyileştirmesi, kendiliğinden turizm mevzuunu da halledecektir.

Demek ki, turizm politikası iki yönlü olmak zorundadır. Biri, doğrudan turistlerin ihtiyaçlarına cevap verecek kuruluşların tesisi; öbürü genel hayat seviyesini yükseltme suretiyle, yani dolaylı yoldan turizm problemini halletme. Uzun vadeli olmakla birlikte, asıl olan da budur. Millet hayatında, uzun vâde dediğimiz yıllar, bir gün gelip dolar; onun için kısa vâdeli bir şeyler yaparken, mutlaka uzun vâde programı ve planı da ihmal edilmemelidir.

Her turist Marko Polo, ya da Piyer Loti değildir. Ama her turistin içinde bir parça Marko Polo'luk, bir parça Piyer Loti'lik vardır. Kentleri, ülkeleri olduğu gibi görmek ister. Her hangi bir lokantasına girip yemek yemek ister. Siz onu bundan süreklice uzaklaştırmak isterseniz ikinci bir sefere pek gelmek istemez.

Önce ülkemizi kendimizin yaşayabileceği bir du-

ruma getirmeliyiz. Sonra turistin gelmesini beklemekte haklı oluruz.

Eğer biz artık kahvelerimize giremiyor, herhangi bir lokantamızda tam bir güvenle gidip yemek yiyemiyorsak, yabancılara özel lokantalar, ya da oteller sağlamakla sadece kendimizi aldatmış oluruz.

Turizm demek, ülke içinde hava boşluklarına asılı minik, minyatür yabancı ülkeler yaratmak demek değil, insan boyutuna çıkarılmış ülke yaşantısında bir yabancının da rahatça yaşayabileceği bir çok cephelilik sağlamaktır. Daha doğrusu böyle bir özellik ülkenin tabiî yapısında bulunmalıdır.

Önce Türkiye'de, kasabalarda ve kentlerde kendi yaşantımız açısından bir seferberliğe girişmeliyiz. Otelimiz mütevazı ve sâde olabilir. Kahvemiz ve lokantamız da öyle Ancak, temizlik, sessizlik, sağlık kurallarına uygunluk açısından önce bizim yaşamamıza imkân vermeli müesseselerimiz. Bu seferberlikte başarılı olursak, o zaman turizm konusu da kendiliğinden hallolur.

Atalarımızın kahvelerini, hamamlarını, kervansaraylarını, aşevlerini düşünelim. Bir de bizimkileri.

Turizmi değil, kendimizi düşünerek, insanca bir yaşantıyı, atalarımız örneği tutturabilirsek, turizm dâvası da kendiliğinden çözümlenmiş olur.

TURİZM

III

Turizm, kendi başına düşünülmemesi gerekli bir olaydır dedik. Ülkenin genel durumuyla çok yakından ilgili bir olgu. Bu yüzdendir ki, bir yönüyle uzmanlarını ilgilendiriyorsa, öbür yanıyla tüm yurttaşları ilgilendiriyor. Eğer bir satıcı, malını satmak için, turistin peşinden koşuyor, âdeta onun yakasına yapışıyor, onu rahatsız ediyorsa, eğer turist girdiği bir çok yerde gereksiz ilgilere, sorulara maruz kalıyorsa, ne kadar turistik tesis yaparsanız yapın fayda vermez. Esasen cendere içindeki bir hayattan geçici bir süre için de olsa kurtulma şeklinde de değerlendirilen gezi, bu kez gereksiz ilgiler sebebiyle başka bir işkenceye dönüyorsa, turist neden onca zahmeti ve masrafı göze almış olsun?

Turizmin bir yüzü kültüre, bir yüzü de "tanıtma-

ya" bakıyor. Bu ikisi de birbiriyle ilgilidir. Eğer, turist ayağını İstanbul'a basarken, vapurdan daha iner inmez, folklorik giysileriyle karşısında halay çeken bir takım karşılayıcılar bulursa, gülümser. Ama bu gülümseme, memnuniyet gülümsemesi olmaktan çok küçümseme gülümsemesidir. Hiç düşünebilir misiniz ki, Fransa'ya, İtalya'ya, İngiltere'ye, İsviçre'ye gidiyorsunuz, sizi limanda, istasyonda ya da hava meydanında o ülke bir takım folklorik gösterilerle karşılıyor! Bu mümkün değildir. "Onların ihtiyacı yok" diyeceksiniz. Hayır vardır. Hatta, meselâ bizden çok vardır. Çünkü: turizm gelirleri çok büyük bir yekûn tutmaktadır. Bunun devamını istemezler mi? Ama, onlar da bilir ki, bunun devamı, bu tür ilkellik kokan gösterilerle değil, turisti oraya gelmeye mecbur eden "genel hava", o ülke hakkındaki düşünce ile sağlanır.

Bir ülke, önce kendini başka ülke insanlarına tanıtmasını bilmelidir. "Tanıtma" kuşkusuz başlı başına bir yazı konusudur ve sadece turizmle ilgili değildir. Bir ülkenin varoluş faktörlerinden biridir. İmkân bulursam bu konudaki düşüncelerimi de ayrıca yazacağım. Ama burada, turizmle ilgisi yönünden kısaca üzerinde durmak istiyorum.

Bir ülkenin tanıtılması, sadece, turistik rehberler, broşürler basılıp dağıtılmasıyla sağlanamaz. Bir ülkenin tanıtılması, yurttaşların hepsine düşen bir görevdir. Bir ülke hakkında öbür ülkelerde bir kanaat vardır. Önemli olan da bu kanaattir. Bu kanaat uzun vâdede oluşur. Değişmesi de yine uzun vâdede

olur. Bu kanaati olumsuzdan olumluya, ya da olumluysa daha olumluya çevirmek için devlete ve uzmanlarına düşen bir görev vardır. Ama bu yeterli değil. Bir de tüm milletin dışla ilişkilerinde bıraktığı izlenimin olumlu olması gereklidir. Bu da ancak ülkenin kültürel, insanî bakımdan bir özellik sunması ile mümkündür.

Kendi kültür ve medeniyetimizi çağdaş teknoloji, anlatım dili ile yeniden gündeme getirebilirsek, dünya milletleri arasında saygın yerimizi alabiliriz inancındayım.

Yani ben, turizm konusunda da önceliği uzun vâdeye, özelden çok genele, ekonomiden çok kültüre veriyorum. Oyumu bunlara veriyorum.

Gelen turistlere sağlanan kolaylıkların yanı sıra, onları sıkmadan ve rahatsız etmeden, yani zorlamayla değil, bir hizmet sunma şeklinde, konferanslar verilebilir. Memleketin kültürel değerleri bu şekilde tanıtılabilir. Aralarına kültür ajanlarımız sokturulabilir. Bunların onlarla birlikte tatil geçirmeleri sağlanabilir. Sadece turistik yerlerle ilgili broşürler yetersizdir; gerek geçmiş, gerek çağdaş sanat, edebiyat ve düşünce değerlerimiz iyi basılmış küçük kitaplarla (yabancı dillerle elbet) tanıtılabilir. Tarihimiz ve medeniyetimiz, dinimiz hakkında özlü bilgiler veren, çağdaş bir üslûp içinde kitaplar armağan edilebilir turistlere. Daha iyisi bu nevi kitaplar, ana caddelerdeki kitapçılarda satılabilir. Bunları ya devlet bastırır, ya da bu tür bir yayını destekler.

Görüldüğü gibi, daha çok genelde kalıyorum. Maksadım turizmin detayına inmek değil. Bu zaten benim yetki alanımın dışında. Uzmanların işidir spesifik turizm etüdü. Ben, turizmi çevreleyen genel çerçeveyle ilgili düşüncelerimi burada özetlemeye çalıştım.

ÜNİVERSİTELER VE SORUMLULUK

Toplum ve millet hayatında, üniversitenin rolü, çok yönlü fonksiyonundan doğmaktadır. Siyasî, iktisadî, sosyal alanlarda, üst düzeydeki kadroların yetişme yeri olmak bakımından pratik; bilim, sanat ve teknoloji planlarındaki ilerlemeleri, doğurgan çalışmaları dolaysız ya da dolaylı yoldan değerlendirme ve mevcut düzeyi koruma ve yükseltme açısından teorik yönlendirişler, üniversitelerin varoluş sebebidir denilebilir. Üçüncü bir yön olarak, üniversitelerin ahlâkçı bir görevi vardır ki, doğruluk, güzellik ve iyilik idealarını yetişen aydın nesillerin ruhunda kökleştirme diye özetlenebilir. Ayrıca, bizzat "üniversite hayatı" diyebileceğimiz ortam ve yaşama tarzının da, topluma etkisi ve yansıması, o toplumun hayatında tarih içinde uzanan derin izler bırakacaktır.

Tarihe baktığımızda, eski Yunanda akademyala-

rın, İslâm Medeniyeti'nin parlak döneminde, Bağdat, Harran, Kahire medreselerinin, Osmanlılarda Fatih ve Süleymaniye Külliyelerinin, her alanda o medeniyeti kuran ana öğretim ve eğitim kurumları olduğunu tesbit etmekteyiz. Rönesans sonrasından bugüne kadar, Batı dünyasında da, kendi medeniyet anlayışları çerçevesi içinde, toplumların düzenleniş ve ilerleyişlerinde, üniversiteler başlıca etken olmuşlardır. Lüter'in Reform hareketi de ilkin üniversiteden başlamıştır.

Çeşitli fikirlerin tartışma yeri olması bakımından, şüphesiz olumlu akımların yanında olumsuzları da boy göstermektedir üniversitelerde, düşünce özgürlüğünün kaçınılmaz sonucu olarak. Ama, sağlıklı toplumlarda, üniversitelerin bilim ve moral gücü, gerçekten yıkıcı olan akımlarla başa çıkabilmektedir.

Yüzyılımızda ise, her yüzyıldan daha fazla olarak, devletler arasındaki siyasî ve kültürel savaş, propaganda ağı, üniversitelere de uzanmakta ve hele kültürel ve sosyal değişim dönemlerinde kimi zaman büyük tahribat yapmaktadır.

Gerçek bilim ve sanatı, sahtesinden ayırmak çağımızda daha da güçleşmiştir. Çünkü: Artık bunların sahtesini üretmenin bilimi de yapılmış, hatta propaganda donanımı bilhassa bu tür sahte bilim, felsefe ve öğretilerin buyruğuna verilmiştir. Yani, psödo-bilim, psödo-felsefe, psödo-doktrinler, gerek üniversite çevrelerinde, gerek bütün aydın kesiminde, son derece ustalıkla, bıkma ve usanma bilmeyen bir ısrarla, her gün yepyeni ve çekici görünüşlerle piyasaya sürülmektedir. İşte bu noktada da üniversitelere düşen

önemli bir görev vardır. Bu da, yeni nesillerin, düşünme, değerlendirme, ölçme, karşılaştırma ve yıldızlı haplara aldanmama melekelerini geliştirecek doğrultuda yetiştirilmeleri görevleridir.

Bizde de, uzun süren bir kültür değişimi döneminde, üniversiteler bu tahribattan bütünüyle vareste kalabilmişlerdir denilemez ne yazık ki. Son terör ve anarşi döneminde, üniversitelerimiz, o korkunç kâbus'un kurbanı ve mağduru olduğu gibi, yer yer ve zaman zaman da, ne yazık ki, faktörü olacak denli, suçlusu durumuna düşmüş, daha doğrusu düşürülmüşlerdir.

Bu acı olaylardan da ibret alarak, yeniden kuruluş, düzenleniş ve işleyiş döneminde, üniversitelerin her bakımdan dikkatli davranmaları gerekmektedir. Üniversiteler, kendilerinde görülecek her pürüzün, her leke ve pasın, Millet hayatında büyük etkileri olacağını hiç unutmamak durumundadırlar. Toplum için üniversiteler, süreklice hakikatin, doğru, güzel ve iyinin buyruğunda olma, bir yandan yurdun imar ve kalkınmasına katkıda bulunma, öte yandan yeni idealist nesilleri ve kadroları yetiştirme şuurunun kurumları olduklarını Tarihe karşı belgelemek zorundadırlar.

– SON –

İÇİNDEKİLER

7 Medeniyet Kavramı I
12 Medeniyet Kayramı II
19 Medeniyet Kavramı III
23 Efsane ve Hakikat
29 İnsan ve Maymun
31 Çağdaş Esaret Sistemleri : Komünizm ve Kapitalizm
34 Halk ve Demokrasi
38 Öğretim I
41 Öğretim II
44 Öğretim III
46 Öğretim IV
50 Öğretim V
53 Turizm I
56 Turizm II
60 Turizm III
64 Üniversiteler ve Sorumluluk